

-Després de la Guerra Civil se'n va anar a Mallorca al col·legi Monti-sion. Quina era allí la seva funció?

«Hi vaig ser del 1941 al 1947. Donava classes d'història, filosofia i literatura a alumnes dels darrers cursos de secundària. El primer any que hi vaig ser començava ja a una espècie de reacció contra l'escola poètica mallorquina i es formaren dos corrents. La separació va començar entre els que admetsien el mestratge de Joan Alcover com un poeta més complet, més humà, i excloïen el mestratge de Costa i Llobera, el qual havia estat més aiat el mestre dels noucentistes.

I, és clar, la reacció contra el noucentisme anava juntament amb una reacció contra Costa i Llobera com un poeta mancat i parcial. I va començar una distinció entre els alcoverians i els de Costa i Llobera. Allò va derivar en un rebuig quasi total de l'Escola Mallorquina i es va voler fer una poesia nova que ha donat bons poetes com Josep Maria Llompart de la Penya, però no gran poetes que puguin comparar-se als grans poetes mallorquins de la lírica catalana moderna com van ser Costa i Llobera i Alcover. O potser encara no han aparegut o almenys encara no els podem avaluar com a tals».

-La repressió contra la llengua no va ser tan dura com al Principat, no?

«Podíem treballar en català però no publicar. Només es podia editar poesia. Cal tenir en compte que fins i tot en els moments que va començar a obrir-se la posició anticatalana del règim, a l'entorn del 1945, quan la guerra mundial es decantava a favor dels aliats, només es podia publicar, i amb dificultats, poesia en català i llibres folklòrics però els llibres de caràcter més científic només es podien publicar en la "llengua del Imperio". Així i tot, aquella situació de vigilància policíaca que hi havia a Barcelona, a Mallorca no va ser tan forta. Però fins i tot, de vegades, els censors franquistes feien traduir frases fetes o refranys en mallorquí al castellà. De repressió n'hi havia, encara que no tan dura».

-De Mallorca el destinen a Roma. Quina va ser la primera feina que li van encarregar?

«Em van demanar de continuar la bibliografia d'escriptors jesuïtes espanyols anteriors

al segle XIX. D'aquesta tasca, me'n vaig fer càrrec de l'any 1947 al 1951, que és quan vaig tornar d'un llarg viatge a Amèrica Llatina i Amèrica del Nord. Van ser pocs anys però vaig recollir moltes dades sobre manuscrits que encara no estaven catalogats en aquell moment. Tanmateix, quan em van encarregar, l'any 1951, just tornar d'Amèrica, la direcció de la revista *Archivum Historicum Societatis Iesu*, la revista internacional dels jesuïtes, els meus superiors es van adonar que les dues coses no les podia fer perquè realitzar-ne una m'inhabilitava per poder fer l'altra. I vaig deixar de banda la bibliografia que era el que menys m'interessava».

-Quan temps dirigeix la revista, i quin profit obté durant aquella etapa?

«Vaig ser-ne director en dues etapes. La primera, del 1951 al 1969. Però en complir els 60 anys, jo sóc del 1909, ja m'havia procurat un successor i vaig cedir-li la direcció. Però quan aquest se'n va anar a ensenyar història eclesiàstica a la Universitat d'Innsbruck (Àustria) aleshores vaig haver de tornar a assumir la direcció de la revista. Aquesta segona etapa va del 1975 al 1981. Durant les dues etapes vaig continuar les meves investigacions però al mateix temps dirigir la revista em va augmentar el ventall d'interessos d'història cultural, política, econòmica, i religiosa que abraçava la revista. Per això la direcció de la revista em va enriquir molt. Se'm van obrir moltes finestres més enllà de la cultura catalana i espanyola.

Jo era professor de la Universitat Gregoriana i catedràtic; però com que tenia altres feines encarregades no podia dedicar gaire temps a la docència. Per exemple, quan va morir el pare Pedro de Leturia, que era un gran americanista, em van proposar ser el professor ordinari de la secció Hispanoamericana d'història de la Gregoriana durant un semestre anual. Tenia el mínim de classes per a poder ser en aquell moment catedràtic. I va ser molt enriquidor perquè generalment al que investiga i no ensenya li falta el sentit sintètic de la història. En aquest sentit ensenyar sempre és bo, si no esgota tant el temps que no et quedi lloc per a la investigació.

Crec que la idea que la universitat alhora ha d'investigar i ensenyar encara és vàlida. La

dificultat és com una universitat massificada com l'actual pot complir bé aquestes dues funcions, de docència i investigació. Després de la Segona Guerra Mundial van agafar molta empena a diferents països europeus els centres de recerca i investigació. I ara és molt difícil que amb aquesta massa d'estudiants la universitat pugui continuar sent un centre d'investigació. És una llàstima però és un problema que encara no està resolt».

-Aquest és per tant un repte a solucionar en els propers anys?

«Sí, però encara no es veu per on pot anar una solució. Una separació total entre docència i investigació seria pèssima per a la universitat perquè la investigació no universitària sol ser baixa de sostre. Aquest repte passa també per un reviscolament de les acadèmies, que ja no són tan carrinclones com abans de la Segona Guerra Mundial. El problema persisteix, no s'ha resolt mai bé, i cal trobar una solució satisfactòria».

-De quina manera creu que va influir el Concili Vaticà II en món de l'església?

«Va ser un gran moment de modernització del món clerical, més que de l'Església. I encara ha deixat petja, almenys en el que fa a la tolerància vers les diferents hipòtesis ideològiques. Hi ha més tolerància en la censura i en la intervenció del pensament. Ja no s'arriba com abans a la condemna de llibres i ideologies. Es donen tocs d'alerta però hi ha hagut un avenç total».

-Quins van ser els principals factors que van motivar el seu interès per l'estudi de figures com les de Ramon Llull o Arnau de Vilanova?

«No em van interessar només com a personatges sinó en tant que representen un corrent de pensament i de cultura. Per exemple, de Ramon Llull m'interessa la persona, però sobretot perquè representa una renovació del pensament ja a partir del segle XIII. Una renovació que va significar una modernització, un encaminament cap a altres problemes més científics que purament metafísics i a la vegada filosòfics i teològics. I Arnau de Vilanova m'interessa com a representant d'un estament que és un metge, i per tant un científic, i al mateix temps un renovador espiritual en la línia franciscana. És a dir, són personatges que representen una situació

d'un temps. Representen l'estat de l'Església de l'Humanisme i ple Renaixement. Gracián, no m'interessa només com a personatge, sinó perquè representa el pas del Manierisme al Barroc, com una situació de renovació completa i total del Renaixement.

Vaig advertir que de l'Edat Mitjana els tres autors que no faltaven quasi mai en les biblioteques italianes eren Ramon Llull, Ramon de Penyafort i Arnau de Vilanova. Vaig pensar que era una presència constant de la cultura catalana a la cultura medieval. Per això em vaig interessar per l'estudi del seu pensament, de la seva transcendència».

-I a l'estudi dels Borja, què li porta?

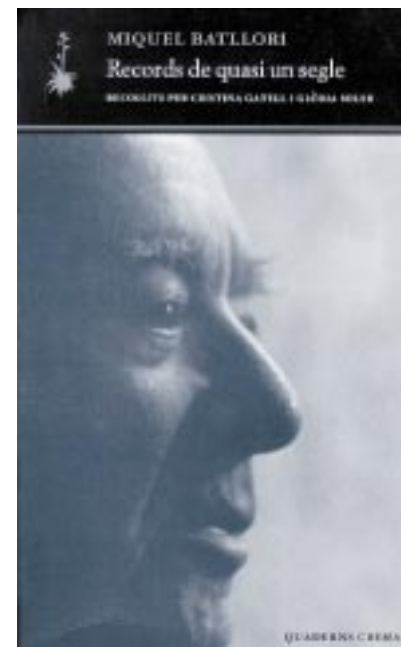
«Per una part, la presència a Roma, a Itàlia i al món d'una gran família valenciana de llengua catalana que interessa durant un segle i mig durant el qual sempre hi ha Borges importants en el món de l'Església, de la política i de la cultura. És una presència constant de la nissaga valenciana més important. I, per altre costat, m'atrau el català dels papes Borja. La correspondència familiar era en català, i feien servir el llatí en la correspondència oficial, i l'italià, en la política».

-En la tasca d'un historiador suposo que els dubtes sobre la certesa, sobre la veritat, es plantegen molt sovint.

«Un historiador té la necessitat de ser imparcial i una mica global. Però si no fa investigació difícilment tindrà dubtes. Els historiadors que no investiguen directament solen ser molt aprioristes. I els que no són tan aprioristes és perquè fan servir molt els documents ja publicats. Aquests historiadors subjectivistes tendiran a ser dogmàtics i parcials. Perquè el dubte el crea sempre la recerca, la troballa de nous documents sempre matisa els altres. Cada document nou dona un aspecte nou de la història establerta. Del dubte surt la investigació. Si no hi ha dubte inicial no s'arriba a cap investigació».

-I genera més dubtes l'estudi d'història de l'edat mitjana, per exemple, o la història contemporània?

«Més o menys, igual. En la història antiga et trobes amb menys documents, menys informació. I en el cas de la història hi ha més versions diferents d'uns mateixos fets. Quan un fa un historial i treballa amb menys docu-

ments ha de treballar a base d'hipòtesis. I l'excés d'informació fa que hi hagi moltes fonts contradictòries. Com a historiador estic molt content amb el dubte. Tinc els imprescindibles dogmes religiosos però cap dogma històric. I, en canvi, els que no fan investigació són dogmàtics i els que fan servir la història per a la política encara són més dogmàtics».

-Diu que la recerca de la veritat ja no porta vers una radical divisió del coneixement i preveu un acostament entre les ciències pures i socials.

«Això ja comença a passar. L'Acadèmia de Ciències de París, que en el segle passat era una de les més influents, va determinar per unanimitat que la llum era una simple vibració d'elements de la matèria. I en canvi després es va comprovar que la llum tenia també elements fotògens que eren no només moviment sinó que en realitat eren matèria. I la matèria tampoc no té el mateix sentit actualment que el que tenia en el segle passat. Ara hi ha una major aproximació entre les diferents ciències».

-Per tant en el futur es tendirà més a treballar formant equips multidisciplinars?

«Per força. Però no només en la ciència pura sinó en la ciència aplicada. Actualment els metges formen equips, i els advocats també. Tothom ha de treballar amb l'ajut dels altres perquè l'home és molt limitat. Això és una projecció de futur d'una realitat actual i que anirà augmentant amb el perill de despersonalitzar la ciència, que no serà tan personalista com podia ser en el segle passat».

-I això, què pot comportar?

«La major dificultat que tots no estiguin d'acord amb tot, augmentarà els dubtes. No tothom d'un mateix equip tindrà la mateixa

visió dels mateixos fets que investiga i això comportarà el dubte científic. D'altra banda, comportarà, també, el que ja ha començat: la disminució del mite dels savis. Abans el savi era un personatge per damunt de tots els altres i això canviarà. Dintre del món no científic hi haurà una rebaixa del valor del savi. Ja no hi haurà un savi sinó un equip, que serà el que farà les troballes i el que propiciarà els grans avenços de la ciència. Ja no hi haurà un descobridor d'un Pasteur sinó que serà de tal centre d'investigació o de tal acadèmia o universitat. Això naturalment despersonalitza molt la ciència, en bé i en mal de la ciència i dels investigadors».

-Defensa un màxim de coherència entre la recerca i la construcció final, mai entre el pensament de l'historiador i els fets. Hi ha gaires historiadors que fan això últim?

«Hi ha una doble coherència. Una que cal acceptar i promoure. I és que que hi hagi una coherència molt gran entre els fets investigats i la construcció final que es dona d'aquests fets. L'altre tipus de coherència és que els prejudicis de tipus filosòfic, científic, polític o religiós, no facin que nosaltres facilitem el resultat de les investigacions.

Hi ha molts historiadors que ho fan, tant els historiadors netament marxistes com els netament antimarxistes. No puc comprendre els que diuen que quan s'acaba la dialèctica capitalisme-marxisme s'ha acabat la història. Cap historiador seriós no ho pot pensar, això».

-Els atemptats de l'11 de setembre als EUA en són un clar exemple, no?

«Demostren el fracàs radical dels que defensaven aquesta postura absurda. Bon punt s'ha tallat la dialèctica capitalisme-marxisme, n'ha començat una altra aquest 11 de setembre».

-Es defineix com a liberal i català, però no li agraden els termes catalanista o nacionalista. Per què?

«Hi ha un catalanisme cultural i un catalanisme polític, però quan es parla només de catalanisme es tendeix a pensar en el catalanisme polític. Per això prefereixo dir-me català que catalanista. I m'estimo més dir-me nacional català que nacionalista, perquè pel joc de paraules que nacional ho identifiquen amb estat, ja és molt freqüent que per exem-